

שחמישים שנה קרויים עולם. ואין הכוונה שהעבד יעבוד חמישים שנה שלמות, אלא עובד עד שנת היובל [שהיא שנת החמישים], בין אם היובל חל סמוך לרציעתו, ובין אם הוא חל רחוק ממנה.⁽⁵⁹⁰⁾ ואגב שהובאו בסוגייתנו הברייתות הדנות בדין יציאת היובל, הגמרא דנה בדבריהן בהרחבה.

ועתה הגמרא חוזרת לדון בשאלה מי הוא התנא שאינו דורש "שכיר שכיר" לגזרה שוה:

ומקשינן: **אלא**, מאחר שאין להוכיח מדברי אף אחד מן התנאים שהוזכרו לעיל, שאין דורשים "שכיר שכיר" לגזרה שוה, אם כן חוזרת השאלה: **מאן תנא דלא יליף "שכיר שכיר"?**

מי הוא אותו תנא שאינו דורש "שכיר שכיר" לגזרה שוה?

ומתצינן: **רבי היא:**

דתניא: נאמר [ויקרא כה] בענין עבד עברי הנמכר ^{טו-ב} לנכרי: "אחרי [ש]נמכר גאולה תהיה לו. אחד מאחיו יגאלנו [יפדנו] או דודו, או בן דודו".

"ואם לא יגאל באלה [בגאולת הקרובים], יוצא בשנת היובל".

ושנינו בברייתא: **"ואם לא יגאל באלה" —**

רבי אומר: הכתוב הזה מלמדנו, שרק **באלה**, בגאולת הקרובים, הוא נגאל. ואין נגאל [יוצא לחרות] ביציאת שש שנים.

ומדוע הייתי חושב שהוא יוצא לחרות כעבור שש שנים?

מפני שהייתי יכול לומר: והלא דין הוא שנלמד זאת בקל וחומר, מעבד עברי הנמכר לישראל

ומה מי שאינו נגאל ב"אלה", דהיינו, עבד עברי הנמכר לישראל,⁽⁵⁹¹⁾ אינו יוצא לחרות על ידי

והגמרא חוזרת לדברי הברייתא שדרשה את הפסוק "ואיש אל משפחתו תשובו [ביובל]" לענין עבד נרצע.

בפרשת משפטים [שמות כא ו] נאמר בענין עבד נרצע: "ועבדו לעולם". ומאחר ולמדנו מהפסוק הנ"ל שעבד נרצע יוצא ביובל, בעל כרחך כוונת הפסוק שהעבד יעבוד עד היובל, וזה קרוי "לעולם".

אם כן, נשאלת השאלה: מדוע הכתוב הוצרך לומר שני פסוקים בענין הנרצע: א. "ואיש אל משפחתו תשובו", ב. "ועבדו לעולם"? הרי כוונת שני הפסוקים אחת — שעבד נרצע עובד עד היובל!

וכדי לתרץ זאת אמרינן:

ואיצטריך למיכתב, המקרא הוצרך לכתוב "ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו [ביובל]". ואף **איצטריך למיכתב "ועבדו לעולם"**:

דאי כתב רחמנא רק "ועבדו לעולם", הוה **אמינא** הייתי אומר שיעבוד לעולם ממש ולא יצא אפילו ביובל, לפיכך **כתב רחמנא "ושבתם"**, ללמד שהנרצע יוצא ביובל.

ואי כתב רחמנא רק "ושבתם", הוה **אמינא** הני **מילי היכא דלא עבד שש**, הייתי אומר כי זה שהנרצע יוצא ביובל ולא קודם לכן, הדברים אמורים רק אם היובל הגיע לפני שעברו שש שנים מרציעת העבד.

אבל היכא דעבד שש, אבל בכגון שהעבד כבר עבד שש שנים מתאריך רציעתו, לא מסתבר שיהא **סופו חמור מתחלתו**. לא מסתבר שהעבדות שמוטלת על העבד מכח רציעתו, תהיה חמורה יותר מן העבדות שהיתה מוטלת עליו בתחילת ממכרו:

מה היא העבדות המוטלת עליו בתחלתו? שש שנים! אם כן, אף העבדות שבסופו לאחר שנרצע, נמי שש שנים בלבד היא, ולא יותר.

לפיכך **קמשמע לן** השמיענו הכתוב "ועבדו לעולם". כלומר, עד לזמן שראוי להחשב כעבד עולם, והיינו **לעולמו של יובל**.

הסבר]. ועיין שם.

590. רש"י שמות כא ו.

591. מסקנת התוספות שמדובר כאן בעבד עברי שמכרוהו בית דין, וכתב מהרש"א שאין לפרש שמדובר במוכר עצמו, שהרי

ותירצו תוספות ישנים: אילו לא נאמר מוכר עצמו הייתי אומר שדוקא מכרוהו בית דין יוצא ביובל מפני שהוא נמכר בעל כרחו. אבל המוכר עצמו מדעתו אינו יוצא ביובל. [ובנרצע יש לומר שיוצא ביובל מפני שכבר עבד שש שנים כמבואר בגמרא להלן].

על פי מהרש"א ד"ה גמ' אבל מכרוהו בית דין [בתוספת

נילף, נלמד בגזרה שוה "שכיר שכיר", שאף הנמכר לישראל נגאל על ידי קרובים!

שהרי, כשם שלומדים מוכר עצמו לישראל ממכרוהו בית דין בגזרה שוה "שכיר שכיר", כך ראוי ללמוד את הנמכר לישראל מנמכר לגוי בגזרה שוה.

שהרי גם בנמכר לגוי נאמר "שכיר" [שם]: "כשכיר שנה בשנה יהיה עמו".

אלא, בהכרח, שרבי אינו דורש "שכיר שכיר" לגזרה שוה. ולפיכך הנמכר לישראל אינו נפדה על ידי קרובים, מפני שלא נאמרה בו עצמו גאולת קרובים. ואין ללמוד זאת בגזרה שוה.⁽⁵⁹³⁾

ודחינן: **אמר רב נחמן בר יצחק: לעולם אף רבי יליף דורש "שכיר שכיר" לגזרה שוה.**

ושאני הכא, ושונה הוא דין גאולת הקרובים, **דאמר קרא** בענין הנמכר לגוי "או דודו יגאלנו".

מיעט הכתוב, "יגאלנו" הקרוב – רק לעבד עברי זה, שנמכר לגוי, ולא לעבד עברי אחר, הנמכר לישראל!

ללמדך, שרק הנמכר לגוי נגאל בקרובים, ולא הנמכר לישראל.⁽⁵⁹⁴⁾

ואגב שהגמרא דנה בברייתא המביאה את דברי רבי, הגמרא ממשיכה לדון בדבר.

שפדאוהו קרוביו, אלא אם כן הוא גאל את עצמו,⁽⁵⁹²⁾ ובכל זאת הוא נגאל בשש.

אם כן, זה, עבד עברי הנמכר לגוי, **שנגאל ב"אלה"**, בגאולת הקרובים, נמצא שהתורה ריבתה בו יציאת לחרות יותר מאשר בנמכר לישראל. וכי **אינו דין** שנאמר שאף הוא **נגאל בשש**, שהרי קל וחומר הוא מנמכר לישראל!?

תלמוד לומר, לפיכך נאמר: "**באלה**", ללמד שדוק **באלה הוא נגאל, ואין נגאל בשש.**

עד כאן דברי רבי.

ומתוך דברי רבי מבואר שנמכר לישראל אינו יוצא לחרות על ידי גאולת קרוביו.

[שהרי רבי אמר: "ומה מי שאינו נגאל באלה", והיינו הנמכר לישראל].

והגמרא מוכיחה מכאן, שרבי אינו דורש "שכיר שכיר" לגזרה שוה:

ואי סלקא דעתך יליף "שכיר שכיר", אם יעלה בדעתך שרבי דורש "שכיר שכיר" לגזרה שוה, אם כן קשה:

אמאי קאמר, מדוע רבי אמר: **ומה מי שאינו נגאל באלה?**

כלומר, שנמכר לישראל אינו נגאל על ידי הקרובים.

לדחותה ולומר שהיה נח לרבי ללמוד זאת בקל וחומר, מפני שהוא דבר של סברא. יותר מאשר ללמוד זאת מגזרה שוה שאין בזה שום סברא. [על פי תירוץ ראשון בעצמות יוסף. ולזה התכוין המהרש"א. ועיין עוד בעצמות יוסף, במהרי"ט, ובפני יהושע].

ב. מדוע רבי לא דרש קל וחומר הפוך? ומה נמכר לגוי שלא נאמר בו שיוצא בשש, בכל זאת הוא נגאל בקרובים, אם כן, נמכר לישראל שיוצא בשש, וכי אינו דין לומר שיגאל בקרובים? עיין תוספות ד"ה אמר קרא.

594. למסקנת הגמרא כאן. אין שום תנא שאינו דורש "שכיר שכיר", וקושית הגמרא לעיל "הניחא למאן דיליף שכיר שכיר, אלא למאן דלא יליף" וכו' התבססה על התנאים המוזכרים בגמרא כאן, ולמסקנא אין להוכיח מדבריהם שאינם דורשים "שכיר שכיר". [רמב"ן להלן טז א ד"ה הקישה באמצע הדיבור]. אבל מהריטב"א [שם ד"ה אי בעית] נראה שגם למסקנא יש מאן דאמר שאינו דורש שכיר שכיר. [ועיין ריטב"א יד ב ד"ה וזמן תנא].

הגמרא הבינה שרבי אינו דורש "שכיר שכיר". ולפי זה מוכר עצמו הלא אינו יוצא בשש. [אבל עיין מהרי"ט על דברי תוספות ד"ה מאי קאמר, והובא בהערה 515 על תוספות. ועיין עוד בתוספות שם].

592. נמכר לישראל אין קרובים יכולים לפדותו על כרחו של לוקח או של עבד – לשון המאירי. ומשמע מדבריו שבדאי אף הנמכר לישראל נגאל על ידי קרוביו מדעתו ומדעת האדון, אך אם העבד או האדון אינם מסכימים לכך אי אפשר לגואלו. מה שאין כן בנמכר לגוי, שיכולים קרוביו לפדותו בעל כרחו של העבד ושל האדון. [ואף מצוה עליהם לפדותו אם ידו אינה משגת].

593. א. לכאורה הגמרא יכלה להוכיח שרבי לא דרש "שכיר שכיר" באופן פשוט: אם נאמר שרבי דרש "שכיר שכיר", מדוע הוא הוצרך להוכיח מקל וחומר שהיה ראוי לומר שנמכר לגוי יצא בשש? והלא יש ללמוד זאת בגזרה שוה "שכיר שכיר" "שכיר"? אך הגמרא לא נקטה את הראיה הזאת מפני שאפשר

ומשנינן: **אמר קרא:** "ואם לא יגאל באלה ויצא בשנת היובל". וכך יש לדרוש את הפסוק:

אם לא יגאל באלה, בגאולת הקרובים, **אלא בגאולת אחר**, שאינו קרוב, אזי — **ויצא מידי אותו אחר בשנת היובל**.

ומשמע שלפני היובל הוא לא יצא. ומכאן אתה למד, שאם פדאו אדם אחר, הרי הוא משתעבד לו.

ורבי עקיבא חולק ואומר: כך יש לדרוש את הפסוק:

אם לא יגאל בידי אחר, אלא באלה, בקרובים, אזי — **ויצא מידי הקרובים בשנת היובל**.

ומשמע שלפני היובל הוא לא יצא. ומכאן, שאם פדאוהו הקרובים הרי הוא משתעבד להם.

והגמרא דוחה זאת:

ותמהינן: **והרי רבי יוסי הגלילי יתמה על דברי רבי עקיבא:**

איך יתכן לדרוש את הכתוב "ואם לא יגאל 'אלא' באלה"?

מידי [וכי] "אלא באלה" כתיב?!

אדרבה, הכתוב אומר "ואם לא יגאל באלה"!⁽⁵⁹⁷⁾

ובעל כרחק לא זה היה טעמו של רבי עקיבא.

אלא בהאי קרא קמפלגי, שורש מחלוקתם של רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא, הוא בפסוק אחר:

נאמר בענין עבד עברי הנמכר לגוי [שם פסוק מט]: "או דודו או בן דודו יגאלנו. או השיגה ידו ונגאל".

וכך הוא ביאור דברי הכתוב:

שנינו בברייתא "ואם לא יגאל באלה" — רבי אומר "באלה" הוא [הנמכר לגוי] נגאל, ואינו נגאל בשש.

ומשמע מדברי הברייתא, שיש חולקים על רבי, וסוברים שעבד עברי הנמכר לגוי יוצא בשש.⁽⁵⁹⁵⁾ ⁽⁵⁹⁶⁾

והוינן בה: **ומאן תנא דפליג עליה דרבי? ומי הוא התנא החולק על רבי?**

ומשנינן: **רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא הם**, שהם דורשים את המילה "באלה" לדרשא אחרת. והכתוב לא בא ללמד שאינו יוצא בשש. וכדלהלן:

דתניא: נאמר "ואם לא יגאל באלה".

רבי יוסי הגלילי אומר: המילה "באלה" מלמדת, שדוקא "באלה" בגאולת הקרובים העבד הנמכר לגוי יוצא לשחרור.

אבל אם הוא נגאל בשאר אדם, כלומר, אם פדאוהו אחרים, אין העבד יוצא לשחרור, אלא לשעבוד, הרי הוא משתעבד למי שפדאוהו.

רבי עקיבא אומר: אדרבה, "באלה", בגאולת הקרובים העבד יוצא מידי אדונו הנכרי לשעבוד להשתעבד לקרוביו.

ואילו בגאולת שאר כל אדם העבד יוצא לשחרור.

ובסמוך הגמרא תבאר את מחלוקתם.

על כל פנים, בין רבי יוסי הגלילי ובין רבי עקיבא לא דרשו את המילה "באלה" למעט שאין הנמכר לגוי יוצא בשש. ומכאן, שלדעתם הנמכר לגוי יוצא בשש.

הגמרא מבארת את טעמו של רבי יוסי הגלילי ושל רבי עקיבא:

והוינן בה: **מאי טעמא דרבי יוסי הגלילי? מה הוא טעמו של רבי יוסי הגלילי?**

[וחומר]. ס' המקנה. [וכן יש ללמוד מדברי מהרי"ט ד"ה ואי ס"ד יליף שכיר שכיר. ע"ש].

597. כך יש לפרש את הגמרא לפי הגירסא הכתובה לפנינו. וכן פירש מהר"ם. [והמהרש"א [על תוד"ה ורבי יוסי] הבין שלפי גירסתנו הקושיא היא על רבי יוסי הגלילי. ולפיכך כתב שלא יתכן לגרוס כך].

ויש גורסים: "ורבי עקיבא מידי אלא באלה כתיב", [מסורת הש"ס]. וזה מתיישב יותר.

ועיין תוספות [ד"ה ורבי יוסי הגלילי]. ומהרש"א שם.

595. בדרך כלל כשברייתא מביאה דרשת תנא שאין עליו חולקים, שנינו: "אמר רבי פלוני" ואילו כאשר יש חולקים בדבר שנינו: "רבי פלוני אומר". וכאן ששנינו "רבי אומר" משמע שיש חולקים עליו. [כך נראה בפשטות. ועיין ספר אור חדש, הובא בבירורי השיטות].

596. למרות שלעיל [יד ב] דרשו חכמים "ועבדך שש שנים" — זה [שמכרוהו בית דין], ולא מוכר עצמו. חכמים אינם ממעטים מפסוק זה מוכר עצמו לגוי, מפני שיש להוכיח מן הקל וחומר שהוא יוצא בשש, ולפיכך ראוי להעמיד את המיעוט "ועבדך שש שנים" במוכר עצמו לישראל בלבד. [שבו לא שייך קל

מדוע הם הוצרכו לדרוש את הכתוב "ואלה" כמבואר לעיל בבבביתא, [לרבי יוסי הגלילי – באלה לשחרור, אבל בשאר כל האדם לשעבוד. ולרבי עקיבא – באלה לשעבוד, אבל בשאר כל האדם לשחרור]?(600)

ומתריצין: **אי לאו**, אילו לא היה נאמר **"באלה"**, **הוה אמינא** הייתי אומר שהמקרא נדרש בין לפניו ובין לאחריו.

יש לדרוש שגאולת עצמו בא ללמד בין על גאולת הקרובים שהוזכרה במקרא לפניו, ובין על גאולת אחרים שהוזכרה לאחריה.

והכל, וכל הגאולות דינן שוה, שהן לשחרור, ולא לשעבוד.

לפיכך הכתוב הוצרך לומר "באלה" – ללמד שיש גאולה שהיא לשחרור ויש גאולה שהיא לשעבוד.

ונחלקו רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא איזו מהן היא לשחרור, ואיזו לשעבוד.

ותמהינן על דברי התרצן: לדבריך, בדרך כלל מקרא נדרש בין לפניו ובין לאחריו, וכאן הכתוב אמר "ואלה". ומטעם זה אין דורשים את הכתוב אלא ללמד על אחד מהם.

ואי הכי, הדר קושיא לדוכתיה. אם כן חוזרת הקושיא לעיל למקומה: הרי מהכתוב "ואלה" משמע כדברי רבי יוסי הגלילי [וואם לא יגאל באלה], אלא באחר, אזי "ויצא בשנת היובל", ולא קודם לכן].

ואיך דרש רבי עקיבא את הפסוק "ויצא בשנת היובל" על גאולת הקרובים?

ומכח קושיא זו הגמרא חוזרת בה ממה שהיה פשוט לנו עד כה:

עד עתה היה פשוט לנו שלדברי הכל "באלה" היינו בקרובים.(601)

ולפי זה, אכן משמע כדברי רבי יוסי הגלילי: "אם לא

"או דודו או בן דודו יגאלנו" – זו גאולת קרובים.

"או השיגה ידו" – זו גאולת עצמו.

"ונגאל"(598) – זו גאולת אחרים.

כלומר, הכתוב מלמד שאף אחרים יכולים לפדות את העבד אפילו בעל כרחו של האדון הגוי.(599)

והנה, אין ספק שגאולת העבד עצמו היא לשחרור, והכל מודים שמקשים אליה את הגאולה שנכתבה בסמוך לה. אלא שנחלקו איזו גאולה הוקשה לגאולת עצמו:

רבי יוסי הגלילי סבר: "מקרא נדרש לפניו" – כשדורשים את המקרא ללמד על מקרא אחר, אזי הוא נדרש ללמד על המקרא שנכתב לפניו.

ולפיכך, **שדי גאולת קרובים אגאולת עצמו** – הקש את דין גאולת הקרובים לדין גאולת עצמו, שהרי גאולת הקרובים נכתבה לפני גאולת עצמו:

מה כמו שגאולת עצמו היא לשחרור –

אף גאולת קרובים היא לשחרור.

ורבי עקיבא סבר: מקרא נדרש לאחריו – כשדורשים את המקרא ללמד על מקרא אחר, אזי הוא נדרש ללמד על המקרא שאחריו.

ולפיכך, **שדי גאולת אחרים אגאולת עצמו** – הקש את דין גאולת אחרים לדין גאולת עצמו. שהרי גאולת אחרים נאמרה בפסוק לאחר גאולת עצמו:

מה גאולת עצמו היא לשחרור –

אף גאולת אחרים היא לשחרור.

ומקשינן: **אי הכי**, אם בכך תלויה מחלוקתם של רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא, אם כן, "באלה" – **למה לי?**

598. כנראה המילה "ונגאל" מיותרת, והיה די לכתוב "או אחד מאחיו או השיגה ידו".

599. ובעובד כוכבים שתחת ידינו הכתוב מדבר. רש"י.

600. הגמרא הבינה שרבי יוסי הגלילי סובר שמקרא נדרש לפניו בדוקא, ולא לאחריו. ורבי עקיבא סובר שמקרא נדרש

לאחריו דוקא ולא לפניו, וממילא התמעטה הגאולה השניה [לרבי יוסי הגלילי – אחרים לשעבוד. לרבי עקיבא – קרובים לשעבוד]. ולפיכך הגמרא תמהה: אם כן, מדוע הם הוצרכו לדרוש את "באלה"? (ריטב"א. ועיין שם).

601. מפני שמלבד גאולת עצמו לא הוזכרה בפסוק לעיל בפירושו, אלא רק גאולת קרובים. [ובגאולת עצמו בודאי העבד

אבל, בקרובים אף אם העבד לא ישתעבד להם, הם יפדוהו, מפני שהוא קרובם.

ורבי עקיבא סבר: מסתברא שגאולת קרובים לשיעבוד היא, וכפי שיבואר בסמוך.

ולפיכך צריך לומר ש"באלה", היינו באחרים, וכך אמר הכתוב: ואם לא יגאל באחרים אלא בקרובים, אזי ויצא בשנת היובל ולא קודם.

ומדוע הסתבר לרבי עקיבא שגאולת קרובים לשיעבוד היא?

משום דאי אמרת שגאולת הקרובים היא לשחרור, אזי, כל יומא ויומא אזל ומשעבד נפשיה, העבד יסמוך על כך שקרוביו יפדוהו, ועל סמך זה הוא ימכור את עצמו לנכרים.⁽⁶⁰³⁾

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: ברייתא זו שמחלקת בין דין גאולת הקרובים לגאולת אחרים, היא דברי רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא.

אבל חכמים אומרים: הכל, בין גאולת קרובים ובין גאולת אחרים, היא לשחרור.

וכך אמר הכתוב "ואם לא יגאל באלה", כלומר, בין בקרובים ובין באחרים, אזי ויצא בשנת היובל, ולא קודם.

אבל אם הוא נגאל בקרובים או באחרים, הרי זה משתחרר מיד.

ומבארין: מאן חכמים, מי הם אותם חכמים שחולקים על רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא?

רבי היא. דמפיק ליה להאי "באלה" לדרשה אחרינא.

יגאל באלה, בקרובים, אלא באחר, אזי ויצא בשנת היובל, ולא קודם.

ולפיכך הקשנו על דברי רבי עקיבא, איך אפשר לומר שהפסוק "ויצא בשנת היובל" מתייחס לקרובים?

וכדי ליישב את דברי רבי עקיבא הגמרא חוזרת בה מהבנה זו:

אלא אפשר לפרש את המילה "באלה", בין על הקרובים, ובין על אחרים. שהרי גם גאולת אחרים הוזכרה בפרשה,⁽⁶⁰²⁾ וכפי שהגמרא אמרה לעיל.

ובסברא קמפלגי, רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא נחלקו בסברא: במה יותר מסתבר להעמיד את "באלה" –

רבי יוסי הגלילי סבר: מסתברא שגאולת אחרים לשיעבוד היא, וכפי שיבואר בסמוך.

ולכן צריך לומר ש"באלה" היינו בקרובים, וכך אמר הכתוב: אם לא יגאל בקרובים אלא באחר, אזי, ויצא ביובל ולא קודם.

ומדוע הסתבר לרבי יוסי הגלילי שגאולת אחרים לשיעבוד היא?

משום דאי אמרת לשחרור, הווי מימנעי ולא פרקי ליה.

מפני שאם תאמר שגאולת אחרים היא לשחרור, אם כן הם ימנעו מלפדות את העבד מכספם, שהרי לא ירויחו מכך דבר.

ולפיכך, מסתבר שהתורה אמרה שכאשר אחרים פודים את העבד, הרי הוא משתעבד להם, כדי שהם יפדוהו מידי הגוי.

עקיבא איזו מן הגאולות מסתבר להעמידה לשחרור ואיזו לשיעבוד. כדלהלן בגמרא.

603. למסקנת הגמרא רבי עקיבא מפרש "באלה" היינו באחרים – לשחרור, ואילו בקרובים לשיעבוד.

וקשה: הלא רבי עקיבא עצמו אמר בברייתא להיפך: "באלה לשיעבוד בשאר כל אדם לשחרור!"

ויש לומר: רבי עקיבא התייחס לדברי רבי יוסי הגלילי, ואמר לו: "באלה" – כלומר, מה שאתה קורא "באלה" דהיינו קרובים לשיעבוד. ואילו שאר כל אדם לשחרור. אבל רבי עקיבא עצמו סובר ש"באלה" היינו באחרים. [תוספות. ועיין מאירי].

יוצא לחרות, ויש ללמוד מהפסוק שאף בגאולת הקרובים העבד יוצא לחרות].

602. שנאמר [ויקרא כה מט]: "או דודו או בן דודו יגאלנו. או משאר בשרו ממשפחתו יגאלנו [זו גאולת הקרובים]. או השיגה ידו [זו גאולת עצמו] ונגאל".

"ונגאל" – זו גאולת אחרים כמבואר בגמרא לעיל. ובפסוק שאחריו נאמר "ואם לא יגאל באלה". והכל מודים שהמילה "באלה" באה להדגיש שרק בגאולת "אלה" הכתוב אומר שהיא לשחרור, ולא בגאולה אחרת. כלומר: הפסוק מלמדנו שאחת מן הגאולות היא לשחרור ואחת אחרת היא לשיעבוד. אבל לא התבאר בפירוש בכתוב איזו מן הגאולות היא לשחרור ואיזו לשיעבוד. ונחלקו רבי יוסי הגלילי ורבי

כלומר, אף על פי שהנכרי נמצא תחת שלטון ישראל, אסור להערים על האדון הנכרי ולהוציא ממנו את עבדו העברי בעל כרחו לפני היובל.⁽⁶⁰⁵⁾

שמה תאמר, מנין לנו שמדובר בעובד כוכבים שישנו תחת ירך [תחת שלטון ישראל]?

או, אולי הכתוב אינו מדבר בכך, אלא בעובד כוכבים שאינו תחת ירך. אבל בעובד כוכבים הנמצא תחת שלטון ישראל, מותר לשחרר את עבדו בעל כרחו לפני היובל!⁽⁶⁰⁶⁾

עונה הברייתא: אמרת, יש לומר, אם אמנם הכתוב היה מדבר בשאינו תחת ירך, וכי מה אפשר לעשות לו? הלא אין בכחנו להוציאו בעל כרחו לפני היובל!

ואם כן, מדוע הכתוב הוצרך לומר שלא נוציאו בעל כרחו?

הא, הרי בהכרח, אין הכתוב מדבר אלא בעובד כוכבים שישנו תחת ירך. ואף על פי כן אסור להוציא ממנו את עבדו לפני היובל.⁽⁶⁰⁷⁾

רבי דרש [בברייתא דלעיל] את המילה "באלה" לדרשה אחרת [שעבד עברי הנמכר לנכרי אינו יוצא בשש], ולדבריו "באלה" לא נאמר כדי לחלק בין גאולת הקרובים לגאולת אחרים.

ומקשינן: ורבי, האי "ויצא בשנת היובל" – מאי עביד ליה?

מדוע הכתוב הוצרך לומר כאן שהעבד יוצא מתחת אדונו ביובל? הרי כבר נאמר קודם לכן באותה פרשה [ויקרא כה נ]: "וחשב עם קונהו משנת המכרו לו עד שנת היובל".

ומפסוק זה יש ללמוד שהעבד יוצא בשנת היובל! ואם כן, מדוע הכתוב חזר על כך פעם שניה?⁽⁶⁰⁴⁾

ומתריצין: מיבעי ליה – לכדתניא.

הכתוב נצרך ללמד את הדין ששינו בברייתא:

שינו בברייתא: הכתוב "ויצא בשנת היובל", מדבר בעובד כוכבים שישנו תחת ירך.

א-טו

השם. [ריטב"א].

הטעם לכך שיש חילול השם בדבר, יותר משאר גזלה, היינו מפני שהגוי סמך על העבד ונתן לו מעותיו [על פי תוספות. ועיין הערת המהדיר על הריטב"א 483].

606. לכאורה דברי הגמרא תמוהים:

הגמרא הקשתה על רבי: מדוע הכתוב צריך לומר "ויצא בשנת היובל"? והלא נאמר "וחשב עם קונהו... עד שנת היובל"! [ע"פ תוד"ה ורבי, כמבואר לעיל הערה 574].

והגמרא מתרצת: הכתוב אמר "ויצא בשנת היובל" כדי להוסיף וללמדנו שאף בעובד כוכבים שתחת ירך הכתוב מדבר כמבואר בברייתא.

ואם כן קשה: כיצד הברייתא העלתה בדעתה שהכתוב מדבר בעובד כוכבים שאינו תחת ירך? והלא זה כבר נלמד מהכתוב "וחשב... עד שנת היובל"!

ויש לומר: הפסוק "וחשב... עד שנת היובל" מלמד שהגוי "חייב" לשחרר את העבד בשנת היובל, והפסוק "ויצא בשנת היובל" מלמד שאסור לנו להוציא את העבד מידי הגוי לפני שנת היובל. ולפיכך התורה הוסיפה פסוק זה כדי ללמדנו שלפני שנת היובל אסור לנו להוציאו. אבל עדיין יש מקום לשאלת הברייתא: מנין לנו שאיסור זה נאמר בעובד כוכבים שתחת ירך? אולי מדובר בשאינו תחת ירך! על פי עצמות יוסף על תוספות ד"ה בעובד כוכבים בתירוץ א' בתוספת הסבר. וראה הערה הבאה.

607. לכאורה יכלנו להוכיח זאת מהפסוק "וחשב עם קונהו עד שנת היובל"? שהרי אם מדובר בעובד כוכבים שאינו תחת ירך

604. לדעת רבי היה ראוי לכתוב "ואם לא יגאל באלה [כלומר: שלא יגאל כלל לא בגאולת אחרים ולא בגאולת קרובים, אזי – לא יצא". והיינו מבינים שהכוונה היא שלא יצא בשש שנים. אבל פשיטא שיצא ביובל שהרי נאמר "וחשב עם קונהו... עד שנת היובל". ולפיכך הגמרא תמהה: מדוע הכתוב הזכיר גם כאן את יציאת היובל? [רש"ש על תוד"ה ורבי].

אבל, לדעת רבי יוסי הגלילי ורבי עקיבא, כך אמר הכתוב – "ואם לא יגאל באלה – אלא בגאולה אחרת, אזי – יוצא בשנת היובל". ולפי זה אי אפשר היה לומר "ואם לא יגאל באלה – לא יצא". שהרי מדובר באופן שהעבד נגאל מידי הגוי והוא יוצא מידי מיד. אלא הכתוב אומר "ויצא בשנת היובל", כלומר: למרות שהוא יוצא מידי הגוי מיד, בכל זאת הוא משתעבד למי שפדאו ויוצא ממנו ביובל.

[כן נראה לפרש על פי דרך הרש"ש הנ"ל. ויש מפרשים את דברי תוספות בדרך אחרת, עיין עצמות יוסף לפני יהושע, ועיין פירוש אחר במאירי].

605. רש"י פירש: "ואי אתה רשאי לבא עליו בעקיפין". כלומר: אינך יכול להוציא ממנו את העבד על ידי טענות שוא. [כן נראה על פי הגמרא בבא קי"ג א. ופרש"י שם. ועיין הערה 547 על תוספות].

והריטב"א כתב: "ואף על פי שהוא [הגוי] כפוף תחת ידינו לא נוציאנו מידו קודם לכן בעל כרחו, אבל ביובל נוציאנו מידו בעל כרחו, דביובל אית לן טענה לאפוקי מרשותיה". [והשמייט את "בעקיפין", ועיין תוספות טו א ד"ה בעובד. ועיין מאירי].

ואפילו לדעת האומר גזל עכו"ם מותר [בבא מציעא ק"א ב], אסור להוציאו בעל כרחו של הגוי לפני היובל משום חלול

לאביה בשטר "בתך קנויה לי", ויתן לאביה, ועל ידי כך היא תיקנה לו.

ואילו להלן, נחלקו אמוראים בשטר האמה העבריה, מי כתבו:

לדעת רב הונא, האדון הקונה את האמה, כותב בשטר: "בתך קנויה לי" ונותנו לאביה, כשם שבקידושין הבעל הקונה את האשה, כותב לאביה בשטר "בתך מקודשת לי", ונותנו לאביה.

ואילו רב חסדא סובר שהאב המוכר את בתו לאמה, הוא זה שכותב בשטר לאדון "בתי קנויה לך", ונותנו לאדון, וכדרך שטר מכירת קרקע, שהמוכר הוא זה שכותב שטר על מכירת שדהו לקונה, ונותנו לקונה.⁽⁶¹⁰⁾

ולכן דנה הגמרא לפי עולא, הלומד שטר אמה עבריה משטר קידושין –

הניחא למאן דאמר: שטר אמה העבריה, האדון הקונה את האמה **כותבו** ונותנו לאב [דהיינו, לפי רב הונא], שפיר אמר עולא שיש ללמוד שטר קנין אמה משטר קידושי אשה, כי גם בשטר קידושין, הבעל הקונה את האשה, כותבו ונותנו לאב.

אלא, אבל, למאן דאמר שטר אמה העבריה אב **כותבו** [רב חסדא], נמצא שאין שטר קנין האמה דומה לשטר קידושין. שהרי בקידושין הבעל שהוא

שנינו במשנה [לעיל יד ב]: עבד עברי נקנה בכסף **ובשטר**.

והוינן בה: **מנלן**, מנין לנו שעבד עברי נקנה בשטר? ומשנינן: **אמר עולא: אמר קרא** [שמות כא] בענין אמה העבריה: **"אם [אשה]⁽⁶⁰⁸⁾ אחרת יקח לו [האדון]"**. **הקיישה הכתוב** את לקיחת האמה **ל"אחרת"**, ללקיחת אשה בקידושין.

מה כמון שאחרת, אשה מקניא [נקנית] לבעלה **בשטר** –

אף אמה העבריה מקניא לאדון שלה בשטר.

ועבד עברי הוקש לאמה עבריה. שנאמר [דברים טו]: **"כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה"**. [כמבואר לעיל יד ב], וכשם שאמה עבריה נקנית בשטר, כך עבד עברי נקנה בשטר.⁽⁶⁰⁹⁾

ולדברי עולא, ששטר האמה העבריה נלמד משטר האשה, ראוי להשוות ביניהם את נוסח הקנין בשטר:

וכשם שהמקדש קטנה, כותב לאביה בשטר "בתך מקודשת לי", ונותן את השטר לאביה, ועל ידי כך היא נקנית לו.

כיוצא בזה, הקונה אמה מיד אביה, ראוי שהוא יכתוב

"אחרת", משמע שיש דמיון בינה לבין האמה, שהרי למשל אילו האדון היה קונה פרה, בודאי לא היה שייך לומר בענין האמה "אם פרה אחרת יקח לי", שהרי אין שום שייכות בין האמה והפרה. ואין לכנותה "אחרת". ומעצם זה שהכתוב נזקק לומר על האשה המקודשת "אחרת" משמע שיש דמיון בין האמה לאשה עד שיש צורך לומר שהאשה המתקדשת היא "אחרת". ומכאן שהקיש הכתוב את האמה ל"אחרת", כלומר: לאשה המקודשת].

609. הכתוב "כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה" מדבר בעבד עברי שמכרוהו בית דין [רש"י שם]. ואם כן קשה: מנין שגם מוכר עצמו נקנה בשטר? ויש לומר: למסקנת הגמרא לא נמצא שום תנא שאינו דורש "שכיר" "שכיר". והכל מודים שמוכר עצמו הוקש למכרוהו בית דין. ולפיכך אף הוא נקנה בשטר. רמב"ן. אבל עיין ריטב"א פני יהושע וספר המקנה.

610. וכיוצא בזה נחלקו בעבד עברי אם העבד המוכר את עצמו כותבו. או האדון הקונהו כותבו. והטעם לכך שנחלקו בשטר האמה זהו מפני שדין שטר הוזכר בתורה באמה. [כפי שיבואר בגמרא בסוגיתנו] תוספות ר"ד. כסף משנה עבדים ב א.

— וכי מה אפשר לעשות לו? אלא בהכרח מדובר בעובד כוכבים שתחת ידך, ונאמר כאן שהעבד לא יצא מידי אדונו לפני היובל אלא על ידי פדיון בלבד.

ואם כן קשה: מדוע הכתוב הוצרך לומר "ויצא בשנת היובל"? הלא יש ללמוד זאת מ"וחשב עם קונהו... עד שנת היובל!"

ויש לומר: הכתוב "וחשב עם קונהו" מלמד שהעבד "יוצא" ביובל. ואפשר היה להעמיד את הפסוק בעובד כוכבים שאינו תחת ידך והכתוב אמר שמודיעים לו שהתורה מצוה אותו להוציאו ביובל, ואם ירצה ישמע.

אבל, הכתוב "ויצא בשנת היובל" אינו בא להשמיענו את עצם יציאת היובל. [שהרי זה כבר נאמר בפסוק "וחשב עם קונהו"], אלא בא להשמיענו ש"לא יצא קודם לכן. ובענין זה ברור שאין הכתוב מדבר בעובד כוכבים שאינו תחת ידך, שהרי אי אפשר להודיעו קודם היובל שהתורה צייתה אותו לשחרר את עבדו, שהרי לא נאמר דין כזה בתורה כלל!

אלא, בעל כרחך בעובד כוכבים שתחת ידך הכתוב מדבר, והשמיענו הכתוב שאסור לכופו בעל כרחו לצאת לפני היובל. [עצמות יוסף בהסבר תוספות ד"ה בעובד בתירוצו הראשון].

608. [ממה שהכתוב כינה את האשה הנקנית בקידושין

אם הקונה כופה את העבד לעשות לו מלאכה, ומשתמש בו, העבד נקנה לו בכך.⁽⁶¹³⁾

ואם כן, **אימא**, נדרוש את הכתוב כך:

“לא תצא [האמה] כצאת העבדים” — **אבל נקנית היא כקנין עבדים!**

ומאי ניהו, ומה הוא אותו קנין שהעבדים נקנים בו? — **קנין חזקה!**

ומתרצינן: לא יתכן ללמוד מהכתוב שהאמה נקנית בחזקה.

שהרי **אמר קרא** [ויקרא כה] בענין עבדים כנענים: “והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם”.

המילה “אותם” מיותרת היא [שהרי כל הפרשה מדברת בעבדים כנעניים]. ובאה למעט, שדוקא “אותם” [את העבדים הכנעניים] קונים בחזקה, ולא עבד אחר [עברי או עבריה] נקנה בחזקה.

ומיד תמהינן: מנין לנו ש“אותם” ממעט שעבד עברי לא נקנה בחזקה?

ואימא, אמור שהפסוק בא למעט דבר אחר: “אותם” קונים בשטר, ולא עבד אחר [עברי או עבריה] נקנים בשטר!!

ומתרצינן: **הכתיב**, הרי כתוב “לא תצא [האמה] כצאת העבדים”, ומשמע — אבל נקנית היא בקנין העבדים, דהיינו שטר.

ותמהינן: **ומה ראית!**? מדוע בחרת למעט שאין עברי נקנה בחזקה מהכתוב “אותם”, ולרבות שטר מ“לא תצא כצאת העבדים”?

והרי אפשר לומר להיפך: נרבה חזקה מ“לא תצא כצאת העבדים”, ונמעט שטר מ“אותם”!

ומתרצינן: **מסתברא**, שטר הוה ליה לרבווי.

הקונה כותב את השטר, ואילו באמה האב שהוא המוכר כותבו.

ולפי רב חסדא, בהכרח, ששטר האמה אינו נלמד משטר קידושין, ואם כן, **מאי איכא למימר**, מנין נלמד את קנין שטר האמה?

אמר רב אחא בר יעקב תירוץ:

אמר קרא [שמות כא] בענין אמה עבריה “לא תצא כצאת העבדים”.

אמר הכתוב שלא תצא האמה משעבודה באופן היציאה שיוצאים בו עבדים כנענים [בשן ועין וראשי אברים].⁽⁶¹⁰⁾

ומשמע מהפסוק הזה, שדוקא לענין יציאה האמה מיעט הכתוב שהיא תהא שונה מעבדים כנענים.

אבל לענין קנייתה לאדון — **נקנית היא לו כקנין עבדים**.⁽⁶¹¹⁾

ומאי ניהו? — מה הוא קנין העבדים שהאמה נקנית בו? — **שטר!**

ולמדנו שעבדים כנענים נקנים בשטר, משום שעבד כנעני הוקש לקרקע, כמבואר להלן כב ב, וקרקע נקנית בכסף בשטר ובחזקה.

וכשם ששטר מכירת קרקע, המוכר כותבו,⁽⁶¹²⁾ כך שטר מכירת עבד כנעני המוכר כותבו. וכן שטר מכירת האמה האב כותבו, מפני שהאב הוא המוכר.

ומכאן שאמה עבריה נקנית בשטר. ואף עבד עברי נקנה בשטר. [שהרי העבד והאמה העבריים הוקשו זה לזה כדלעיל טו ב].

ומקשינן: אם אכן האמה נקנית בקנין העבדים, מנין לנו שהכוונה בפסוק היא לקנין שטר ולא לקנין חזקה?

והרי עבדים כנענים נקנים גם בקנין “חזקה”, דהיינו,

חסדא דרש מכאן שהיא נקנית בקנין העבדים.

612. שנאמר [ירמיה לב יא]: “ואקח את ספר המקנה” והיינו, ירמיהו שקנה שדה מידי חנמאל לקח מידו את ספר המקנה. כלומר: המוכר כתב את השטר. ואותו שטר היה שטר מכירת הקרקע שהקרקע נקנתה בו, כמבואר לעיל [ט א]. על פי רש”י [להלן סוף ד”ה להכי אהני].

613. רש”י על פי הגמרא להלן כב ב.

610*. נאמר [שמות כא כ”ז]: “וכי יכה איש את עין עבדו או את עין אמתו ושחתה, לחפשי ישלחנו תחת עינו, ואם שן עבדו או שן אמתו יפיל לחפשי ישלחנו תחת שינו”. וכן שאר 24 ראשי אברים דינם כשן ועין.

וכל זה בעבד כנעני, אבל בעבד עברי או באמה עבריה, אם האדון סימא את עיניהם אין הם יוצאים בכך לחפשי, אלא האדון משלם את דמי העין, והם יוצאים כעבור שש שנים [או ביובל וסימנים]. רש”י.

611. להלן הגמרא מבארת שיש יתור בפסוק הזה ולפיכך רב

נקנית היא בקנין העבדים, ויש להסתפק אם הכתוב מרבה קנין שטר שהמוכר כותבו [בדרך שטר שבעבדים כנענים]⁽⁶¹⁵⁾ או קנין חזקה – לענין זה מועיל "אם אחרת" [הקנישה הכתוב לאחרת], לגלות ש"לא תצא כצאת העבדים" מלמד שנקנית היא בשטר כעבדים.

וכל זה לדעת רב חסדא, הסובר ששטר אמה עבריה אב כותבו, והרי זה כעין שטר העבדים, שהמוכר כותבו.

אבל לדעת רב הונא, שטר אמה עבריה אדון כותבו. ולומדים זאת מ"אם אחרת יקח לו", הקנישה הכתוב לאחרת [לאשה] – כשם שאשה נקנית בשטר, והבעל שהוא הקונה כותבו, כך אמה עבריה נקנית בשטר, והאדון שהוא הקונה כותבו.

ומקשינן על רב הונא:

ורב הונא, הלומד את שטר האמה משטר קידושי אשה, **האי "לא תצא כצאת העבדים" – מאי דריש ביה?** מה הוא דורש מהפסוק "לא תצא כצאת העבדים", שמשמע ממנו שנקנית היא בקנין העבדים?

ומתריצין: הכתוב לא בא ללמד שהאמה נקנית בקנין העבדים.

אלא **ההוא קרא, מבעי ליה**, הכתוב נצרך כדי ללמד שהאמה אינה יוצאה בראשי אברים כעבד כנעני, וכדלהלן:

עבד כנעני שרבו הפיל את עינו או את שינו, או אחד מעשרים וארבעה ראשי אבריו, הרי הוא יוצא לחרות.⁽⁶¹⁶⁾

והיה עולה על דעתנו לומר, כשם שעבד כנעני יוצא בכך לחרות, כך גם אמה עבריה תצא בכך.⁽⁶¹⁷⁾

מסתבר יותר לרבות את השטר, שיקנה באמה עבריה, משום שמצאנו בשטר **שכן מוציאה בבת ישראל**, שהאשה מתגרשת מבעלה בשטר [בגט], ואילו חזקה אינה מוציאה בבת ישראל.

וכיון שכח השטר מרובה מכח החזקה, מסתבר יותר לרבות את השטר.

ומקשינן: **אדרבה! חזקה הוה ליה לרבווי**, מסתבר יותר לרבות חזקה, משום שמצאנו בחזקה, **שכן קונה בנכסי הגר**.

שאם מת גר ואין לו יורשים, נכסיו הם הפקר, והם נקנים בחזקה, ואי אפשר לקנותם בשטר, שהרי אין להם בעלים שיתנו את השטר!

ומתריצין שני תירוצים:

א. אמנם מצאנו שבקנין קרקע חזקה קונה במקום ששטר אינו קונה, אבל **באישות מיהא, לא אשכחן**.

מכל מקום, בענין קנין אישות לא מצאנו שחזקה קונה כלל, וכח השטר עדיף, מפני שהוא מועיל בענין אישות.⁽⁶¹⁴⁾

ב. **אי בעית אימא תירוץ אחר:**

מאחר שאנו מסופקים אם לרבות שטר או חזקה, **להכי אהני "אם אחרת"**. לענין זה מועיל הכתוב "אם אחרת יקח לו". שהקיש הכתוב את קנין האמה לקנין "אחרת", דהיינו לקידושי האשה, כשם שהאשה נקנית בשטר, כך האמה נקנית בשטר.

ואי אפשר ללמוד את שטר האמה מהפסוק "אם אחרת" בפני עצמו. שהרי שטר קידושין הבעל כותבו, ואילו שטר האמה, לדעת רב חסדא, האב כותבו.

אבל, מאחר שנאמר "לא תצא כצאת העבדים", אבל

קרקע המוכר כותבו כנ"ל הערה 612.

616. שמות כא כ"ז ורש"י שם.

617. קל וחומר מעבד כנעני: עבד כנעני אינו יוצא בשש וביובל ובגרעון כסף [ובסימנים] ובמיתת האדון, ובכל זאת הוא יוצא בראשי אברים, קל וחומר לאמה שיוצאת בשש וביובל ובגרעון כסף [ובסימנים] ובמיתת האדון. על אחת כמה וכמה שתצא בראשי אברים. [על פי תוספות להלן כ א. בשינוי קל, מפני שתוספות מדברים על עבד עברי, וכאן מדובר באמה העבריה].

614. תוספות רי"ד כתב שנראה בעיניו שאין לגרוס את התירוץ הזה בגמרא. מפני שיש לתמוה על זה: מה בכך שלא מצאנו קנין חזקה באישות? והלא כאן מדובר בקנין האמה ולא בקנין אישות! [עין שם עוד]. אלא, יש לגרוס את התירוץ השני בגמרא בלבד.

אבל, הריטב"א גרס את התירוץ הזה, ונראה מדבריו שקנין אישות חשוב יותר מקנין קרקע, מפני ששטר עושה מעשה באישות בין לאיסור בין להיתר [כלומר: שדיני איסור עריות והיתרן תלויים בו. איסור – על ידי קידושין. היתר – על ידי ט].

615. עבד כנעני הוקש לקרקע. [להלן כב ב]. ושטר מכירת

שנינו במשנה: וקונה את עצמו בגרעון כסף.

והגמרא מביאה את המקור לדבר:

אמר חזקיה: דאמר קרא [שמות כא] בענין אמה העבריה: "אם רעה בעיני אדוניה אשר לו יעדה [אם אין האדון רוצה ליעד את האמה לו לאשה], **והפדה**".

ומשמע, שהאדון עצמו מסייע בפדיון האמה. וכיצד הוא מסייע בפדיונה?

מלמד הכתוב, **שמגרע פדיונה**, האדון מגרע מכסף פדיונה, **ויוצאה**.

[כגון, אם נקנתה לו בששה מנים, ועבדה שלש שנים, ונשאר לה עוד שלש שנים לעבוד. אין האדון נוטל בפדיונה ששה מנים כפי שנקנתה לו, אלא שלשה מנים בלבד].

ועבד עברי הוקש לאמה עבריה. שנאמר "כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה" [דברים טו].⁽⁶²⁰⁾

תנא בברייתא בענין עבד עברי: **וקונה את עצמו בכסף ובשוה כסף ובשטר**.

והגמרא מבארת את דברי הברייתא:

והוינן בה: **בשלמא**, מובן שהעבד קונה את עצמו **בכסף, דכתיב** [ויקרא כה] בענין עבד עברי: **"מכסף מקנתו"**.

וכן מובן שהעבד קונה את עצמו **בשוה כסף נמי**, שהרי **"ישיב גאולתו"** **אמר רחמנא** [ויקרא כה] ודרשו חכמים שהמילה "ישיב" מרבה שווה כסף דינו ככסף.

אלא האי שטר — **היכי דמי**, אבל השטר המוזכר בברייתא, באיזה שטר מדובר?

לפיכך נאמר באמה עבריה: "לא תצא כצאת העבדים" בשן ועין. אלא, אם האדון הפיל את עינה או שיניה, הרי הוא משלם לה את דמיה. והיא ממשיכה לעבוד עד שישלמו שש שנים. וכן הדין בעבד עברי.⁽⁶¹⁸⁾

ומאחר שאמרנו שהכתוב "לא תצא כצאת העבדים" בא ללמד שאין האמה יוצאת בראשי אברים, קשה על רב חסדא: מנין לנו שהכתוב בא ללמד שהיא נקנית כקנין העבדים?

ומבארת הגמרא —

ורב חסדא סובר: אם הכתוב לא בא ללמדנו אלא שאין האמה יוצאת בשן ועין, **אם כן** קשה: **לכתוב קרא "לא תצא כעבדים"**, בלא המילה "כצאת"! **מאי "כצאת העבדים"**? מדוע הוסיף הכתוב ואמר **"כצאת העבדים"**?

אלא, **שמע מינה תרתי**, מכאן שהכתוב בא ללמדנו שתי דרשות:

א. "לא תצא כעבדים" בשן ועין.

ב. "כצאת העבדים" — תוספת המילה "כצאת" מלמדת, שדוקא כצאת העבדים היא לא תצא, אבל נקנית היא כקנין העבדים בשטר.⁽⁶¹⁹⁾

שנינו במשנה: **וקונה** [העבד] **את עצמו בשנים**.

והגמרא מביאה את המקור לדבר:

דכתיב [שמות כא]: "כי תקנה עבד עברי **שש שנים יעבד, ובשביעית יצא לחפשי חנם**".

שנינו במשנה: **וקונה את עצמו ביובל**.

והגמרא מביאה את המקור לדבר:

דכתיב [ויקרא כה] בענין עבד עברי **"עד שנת היובל יעבד עמך"**.

618. מפני שהוקש לעבריה.

619. ולדעת רב הונא אין לדרוש מהמילה "כצאת" מאומה. [כנראה שלדעתו דרך הכתוב לדבר כן ואין מילה זו מיותרת].

620. הגמרא לעיל [יד ב] לומדת מפסוק זה שעבד עברי הוקש לאמה עבריה.

אך הפסוק הזה מדבר בעבד שמכרוהו בית דין [כמבואר לעיל שם] ולא במוכר עצמו, ואם כן קשה: מנין שמוכר עצמו

נקנה בשטר?

יש לומר: דין מוכר עצמו נלמד ממכרוהו בית דין בגזרה שוה "שכיר" "שכיר" כמבואר בגמרא שם. ולדעת מאן דאמר שאין לדרוש "שכיר" "שכיר" לומדים זאת מ"וכי תשיג". ו' מוסיף על ענין הראשון וכו' [כדלעיל שם] ושטר מוכר עצמו לישראל נלמד משטר מוכר עצמו לגוי [שהוא נקנה משטר מפני שהוקש לקרקע כדלהלן כב ב]. ריטב"א.

[אבל דעת הרמב"ן שלמסקנת הגמרא הכל מודים שדורשים "שכיר" "שכיר" לגזרה שוה כדלעיל הערה 609].